

RÓWNOŚĆ I NIERÓWNOŚCI W PRAWIE

redakcja naukowa Dobrochna Bach-Golecka

RÓWNOŚĆ I NIERÓWNOŚCI W PRAWIE

redakcja naukowa Dobrochna Bach-Golecka

Dobrochna Bach-Golecka, Cezary Błaszczyk, Magdalena Błaszczyk
Philippe Chauvin, Zbigniew Cywiński, Cezary Dzierzbicki
Małgorzata Gersdorf, Maria M. Kenig-Witkowska, Władysław Kulesza
Sławomir Lewandowski, Eliza Maniewska, Dariusz Mańka, Jakub Pawliczak
Ryszard Piotrowski, Krzysztof Radzikowski, Jakub Rumian
Robert Rybski, Rafał Szewczyk, Katarzyna Wieczorek, Anna Zientara

Zamów książkę w księgarni internetowej

profinfo.pl
księgarnia internetowa

SERIA **MONOGRAFIE**

Publikacja dofinansowana przez Wydział Prawa i Administracji
Uniwersytetu Warszawskiego

Stan prawny na 7 lutego 2024 r.

Recenzenci

Dr hab. Bartosz Wojciechowski, prof. Uniwersytetu Łódzkiego
Prof. dr hab. Wojciech Załuski

Wydawczyni

Małgorzata Stańczak

Redaktorka prowadząca

Joanna Tchorek

Opracowanie redakcyjne

Agnieszka Witczak

Projekt okładek serii

Wojtek Janikowski, Przemek Dębowski

prawolubni

Ta książka jest wspólnym dziełem twórcy i wydawcy. Prosimy, byś przestrzegał przysługujących im praw. Książkę możesz udostępnić osobom bliskim lub osobiście znanym, ale nie publikuj jej w internecie. Jeśli cytujesz fragmenty, nie zmieniaj ich treści i koniecznie zaznacz, czyje to dzieło. A jeśli musisz skopiować część, rób to jedynie na użytek osobisty.

Szanujmy prawo i własność

Więcej na www.legalnakultura.pl

Polska Izba Książki

© Copyright by Wolters Kluwer Polska Sp. z o.o., 2024

ISBN 978-83-8358-405-8

ISSN 1897-4392

Wolters Kluwer Polska Sp. z o.o.

Dział Praw Autorskich

01-208 Warszawa, ul. Przyokopowa 33

tel. +48 728 313 462

e-mail: PL-ksiazki@wolterskluger.com

księgarnia internetowa www.profinfo.pl

SPIS TREŚCI

Wykaz skrótów	9
<i>Dobrochna Bach-Golecka</i>	
Przedmowa	13
Konkluzja XXI Konferencji Wydziału Prawa i Administracji Uniwersytetu Warszawskiego „Równość i nierówność w prawie” z dnia 28 lutego 2020 r.	17
<i>Małgorzata Gersdorf, Dobrochna Bach-Golecka</i>	
Argumentacja na rzecz równości kobiet i mężczyzn w nauce	19

Część I

<i>Ryszard Piotrowski</i>	
Konstytucyjne dylematy równości	39
<i>Magdalena Błaszczuk, Anna Zientara</i>	
System wymiaru kary łącznej po 1.07.2015 r. a zasada równości wobec prawa. Uwagi w świetle orzecznictwa Trybunału Konstytucyjnego	63
<i>Krzysztof Radzikowski</i>	
Współczesne dylematy równości opodatkowania	86

Część II

<i>Eliza Maniewska</i>	
Dążenie do równości jako istota prawa pracy	117
<i>Jakub Rumian, Katarzyna Wieczorek</i>	
Obecna kondycja układów zbiorowych w Polsce a deniwelacja nierówności społecznych	130
<i>Cezary Błaszczyk</i>	
Równość w modelu ekologicznej i społecznej gospodarki rynkowej	144
<i>Maria M. Kenig-Witkowska</i>	
Sustainable/zrównoważony/trwały rozwój jako systemowy cel Unii Europejskiej	167
<i>Dariusz Mańka</i>	
Równość a własność w klasycznych kierunkach myśli polityczno-prawnej	190

Część III

<i>Sławomir Lewandowski</i>	
Relacyjny charakter równości i nierówności w prawie w ujęciu logicznym	223
<i>Zbigniew Cywiński</i>	
Kto to są „wszyscy”? Dwa oblicza dyskryminacji prawnej	241
<i>Władysław Kulesza</i>	
Mniejszość jako większość	274
<i>Philippe Chauvin</i>	
O zasadzie równości we Francji	286

Część IV*Robert Rybski*

Wyrównywanie strat majątkowych wynikających ze stanu nadzwyczajnego a stan epidemii 303

Jakub Pawliczak

Uznanie orzeczenia o przysposobieniu dziecka przez osoby tej samej płci 327

Rafał Szewczyk

Prawo do zakładania cmentarzy wyznaniowych w świetle konkordatu i ustawodawstwa polskiego 358

Cezary Dzierzbicki

Koszty postępowania nieprocesowego w sprawach dotyczących nieruchomości w badaniach empirycznych a równość w prawie 371

Dobrochna Bach-Golecka

PRZEDMOWA

Niniejszy tom zawiera teksty referatów wygłoszonych podczas dorocznej XXI Konferencji Wydziału Prawa i Administracji Uniwersytetu Warszawskiego pt. *Równość i nierówności w prawie*, która odbyła się w lutym 2020 r. W pewnym zakresie Konferencja ta miała charakter szczególny.

Po pierwsze, tematyka konferencji odnosząca się do ogólnej zasady równości oraz partykularnych przejawów nierówności dotyczyła zagadnienia będącego „sercem” różnych systemów prawnych. Współczesne porządki prawne skonstruowane są bowiem w swoistym napięciu pomiędzy równością a nierównościami; pomiędzy jedną ogólną, zasadniczą regułą równościową (egalitaryzmem) a wieloma faktycznymi sferami wyjątków nierównościowych (elitaryzmem) lub – innymi słowy – pomiędzy zasadą równości w sensie formalnym a zasadą równości w sensie materialnym¹. W tym kontekście istotne jest rozróżnienie na liczbę pojedynczą zasady równości i na liczbę mnogą nierówności, które mogą być traktowane jako stany odstępstwa od zasady równości o charakterze wyjątkowym, tymczasowym.

¹ Współcześnie problematyka równości i nierówności analizowana jest w ujęciu interdyscyplinarnym; por. np.: *From formal to material equality: comparative perspectives from history, plurality of disciplines and theory*, red. S. Grundmann, J. Thiessen, Cambridge–Antwerp 2023; M. Kula, *Trzeba znać swoje miejsce w szeregu: wykłady z socjologii historycznej*, Warszawa 2022; H.G. Frankfurt, *On Inequality*, Princeton–Oxford 2015.

Równość w prawie odnosi się do fundamentów współczesnych regulacji normatywnych, zarówno na poziomie krajowym (prawo wewnętrzne), jak i na poziomie prawa międzynarodowego. Prawo konstytucyjne opiera się na formalnej zasadzie równości wszystkich osób wobec prawa i na regule zakazującej działań dyskryminacyjnych. Reguła równościowa opiera się tu na merytorycznym uzasadnieniu wskazującym na niezbywalną godność osoby ludzkiej. W porządku międzynarodowym odpowiednikiem reguły równości jest zasada suwerenności i nieingerencji w sprawy wewnętrzne państw.

Czy zasadę równości można by uznać za fikcję prawną? Czy można traktować ją jako regułę mającą charakter swoistego domniemania, unormowanego w sposób formalny, ale podlegającego procesowi „wyważania” zmierzającego do uwzględnienia innych okoliczności i czynników osłabiających zuniformizowaną, jednakową sytuację prawną opartą na pierwotnej zasadzie równości? Pytania te stanowią podłoże tekstów zawartych w niniejszym tomie, analizujących równość i nierówność w ramach prawa konstytucyjnego, cywilnego i karnego, prawa finansowego, prawa pracy, wyzwań ekologii i zrównoważonego rozwoju, aspektów międzynarodowych oraz filozofii prawa.

Po drugie, Konferencja miała charakter szczególnie ze względu na swoje zasadnicze przesłanie, wyrażone w *Konkluzji Konferencji* o konieczności podjęcia dyskusji na temat zrównania wieku emerytalnego kobiet i mężczyzn w nauce, na jednakowym poziomie 65 lat. Ten pierwszorzędny cel Konferencji nawiązuje do wielu inicjatyw naukowych, administracyjnych i zarządczych związanych z równouprawnieniem kobiet i mężczyzn podejmowanych w ostatnich latach w Polsce, także w środowisku naukowym². W ramach tych aktywno-

² Por. m.in.: W. Harpula, M. Mazurek, *Panie przodem: o co walczą kobiety i mężczyźni we współczesnej Polsce*, Kraków 2023; *Kobiety w centrum życia politycznego, społecznego i gospodarczego. Wybrane aspekty*, red. I. Andruszkiewicz, Poznań 2023; K. Sękowska-Kozłowska, *Między obowiązkiem a przyzwoleniem. Środki wyrównawcze na rzecz kobiet jako instrument realizacji praw człowieka*, Warszawa 2021; *Kariera akademicka kobiet i mężczyzn. Różne czy podobne?*, red. R. Siemieńska, Warszawa 2019; I. Wrońska, *Pozytywna dyskryminacja kobiet w europejskiej przestrzeni prawnej*,

KONKLUZJA XXI KONFERENCJI WYDZIAŁU PRAWA I ADMINISTRACJI UNIwersYTETU WARSZAWSKIEGO „RÓWNOŚĆ I NIERÓWNOŚCI W PRAWIE” Z DNIA 28 LUTEGO 2020 R.

Zjawisko wolniejszej kariery zawodowej kobiet w nauce jest wyraźnym zjawiskiem w polskiej nauce. Spowolnienie kariery zawodowej kobiet następuje po uzyskaniu przez nie stopnia doktora. Kobiety wyraźnie później uzyskują kolejny stopień doktora habilitowanego oraz tytuł profesora. Przykładowo, w 2017 r. w Polsce nadano tytuł profesora jedynie 98 kobietom (oraz 197 mężczyznom).

Dodatkowo, zmiany dotyczące określenia wieku emerytalnego kobiet na poziomie 60 lat w porównaniu do 65 lat mężczyzn stanowią czynnik niekorzystny dla kariery naukowej kobiet. Skoro zdobywa ona szczyt kariery naukowej późno i jednocześnie wcześniej przechodzi na emeryturę, możliwości wykorzystania jej potencjału eksperckiego są ograniczone.

Z tego względu wydaje się, że rekomendowanym działaniem służącym wyrównaniu owej nierówności szans w rozwoju kariery naukowej kobiet i mężczyzn byłoby zrównanie ich wieku emerytalnego, określenie go w sposób niedyskryminujący i jednolity dla obu płci. W ten sposób możliwe będzie wykorzystanie w pełni potencjału pracy naukowej kobiet.

Popieramy konkluzję konferencji „Równość i nierówności w prawie” o konieczności podjęcia dyskusji na temat zrównania wieku emerytalnego kobiet i mężczyzn w nauce na jednakowym poziomie 65 lat.

Małgorzata Gersdorf
Dobrochna Bach-Golecka

ARGUMENTACJA NA RZECZ RÓWNOŚCI Kobiet i MĘŻCZYŹN W NAUCE

Jedną z emanacji zasady równości jest zasada równości kobiet i mężczyzn, która wyrażona jest zarówno w ramach regulacji praw człowieka na poziomie powszechnego prawa międzynarodowego, jak i regionalnego (europejskiego) porządku prawnego oraz krajowych konstytucji. Równość kobiet i mężczyzn odnosi się do różnych płaszczyzn życia – zawodowej, politycznej, społecznej, gospodarczej, kulturalnej itp., w tym także do sfery aktywności naukowej.

Równość kobiet i mężczyzn w nauce oznacza zobowiązanie do stworzenia odpowiednich, równych dla reprezentantów obu płci warunków do rozwoju kariery naukowej. W tym kontekście należałoby rozpatrywać postulat dotyczący zrównania wieku emerytalnego kobiet i mężczyzn w nauce. W myśl argumentacji przedstawionej w niniejszym tekście zasada równości kobiet i mężczyzn w nauce zostanie przeanalizowana z dwóch zasadniczych perspektyw. Po pierwsze, na tle sprawozdań statystycznych dotyczących przebiegu kariery zawodowej osób zajmujących się nauką w Polsce, po drugie zaś, na tle uwarunkowań związanych z zarządzaniem nauką. Rozważania te zostaną uzupełnione omówieniem ogólnych regulacji odnoszących się do wieku emerytalnego kobiet i mężczyzn, jak również „równościowej” nowelizacji ustawy z 20.07.2018 r. – Prawo o szkolnictwie

wyższym i nauce¹ z 13.01.2023 r.², zawierającej istotne modyfikacje odnoszące się do podwyższenia limitów wieku dla osób pełniących funkcje w instytucjach naukowych.

Przebieg kariery zawodowej w nauce kobiet i mężczyzn

Przeglądając aktualne dane statystyczne³ dotyczące uprawiania nauki w Polsce w kontekście zasady równości kobiet i mężczyzn, należy podkreślić pewne pozytywne tendencje w zakresie przebiegu kariery zawodowej, w odniesieniu do zdobywania stopni i tytułów naukowych. W odniesieniu do stopnia doktora, niezależnie od wahań dotyczących liczby nadań tego stopnia naukowego, utrzymuje się stała tendencja związana z równą proporcją stopni nadawanych kobietom i mężczyznom, z pewną przewagą liczbową na rzecz kobiet, które uzyskały stopień doktora na poziomie około 53%. Zjawisko to należy ocenić pozytywnie ze względu na relatywnie długi czas powtarzania się proporcji równościowej (od 2010 r.) oraz ze względu na relatywnie wysoki wskaźnik udziału kobiet w omawianym awansie zawodowym (około 53%).

Tabela 1. Nadane w Polsce stopnie doktora

	2010	2015	2020	2021
Ogółem	4815	5956	4451	5261
Kobiety	2555 (53%)	3169 (53%)	2356 (53%)	2791 (53%)
Mężczyźni	2260	2787	2095	2470

Na podstawie: GUS, *Rocznik Statystyczny Rzeczypospolitej Polskiej*, Warszawa 2022, s. 435.

W odniesieniu do stopnia doktora habilitowanego tendencja równościowa nie jest już tak wyraźna. W początkowym analizowanym

¹ Dz.U. poz. 1668 ze zm.

² Dz.U. poz. 212.

³ Główny Urząd Statystyczny, *Rocznik Statystyczny Rzeczypospolitej Polskiej*, Warszawa 2022. Podane w tabelach proporcje zostały zaokrąglone do pełnych liczb.

okresie (2010 r.) proporcja kobiet, które uzyskały stopień doktora habilitowanego, nieznacznie przekraczała jedną trzecią ogólnej liczby przyznanych stopni (około 36%), jednak na przestrzeni lat można zaobserwować wyraźną równościową tendencję wzrostową. W 2021 r. proporcja kobiet, które uzyskały stopień doktora habilitowanego, zbliżyła się już do połowy ogólnej liczby przyznanych stopni (około 46%). Jest to niewątpliwie bardzo pozytywny trend, towarzyszy mu jednak niepokojące zjawisko radykalnego zmniejszenia się ogólnej liczby przyznanych stopni doktora habilitowanego – na przykład w 2021 r. nadano ich jedynie 40% liczby stopni z 2020 r., to mniej także niż w 2010 r.

Tabela 2. Nadane w Polsce stopnie doktora habilitowanego

	2010	2015	2020	2021
Ogółem	960	1643	2046	819
Kobiety	350 (36%)	722 (43%)	904 (44%)	380 (46%)
Mężczyźni	610	921	1142	439

Na podstawie: GUS, *Rocznik Statystyczny Rzeczypospolitej Polskiej*, Warszawa 2022, s. 435.

Inaczej wygląda sytuacja w przypadku nadań tytułu profesora. W 2010 r. spośród osób, które uzyskały tytuł profesorski, rozumiany jako szczyt naukowej kariery zawodowej, kobiety stanowiły tylko jedną czwartą; w 2021 r. proporcja ta zwiększyła się do jednej trzeciej. Dokonując interpretacji danych przedstawionych poniżej, należy przede wszystkim podkreślić pozytywną tendencję polegającą na stopniowym zwiększaniu się liczby kobiet uzyskujących tytuł profesora. Liczba ta nadal sytuuje się niestety na relatywnie niskim poziomie (około 34%), odbiegającym od proporcji równościowych.

Tabela 3. Nadane w Polsce tytuły profesora

	2010	2015	2020	2021
Ogółem	459	665	889	870
Kobiety	116 (25%)	189 (28%)	327 (36%)	298 (34%)
Mężczyźni	343	476	562	572

Na podstawie: GUS, *Rocznik Statystyczny Rzeczypospolitej Polskiej*, Warszawa 2022, s. 434.

Jakie są przyczyny radykalnego zmniejszenia się (od 53% do 34%) odsetka kobiet uzyskujących kolejne szczeble kariery naukowej? Wydaje się, że wśród zasadniczych przyczyn takiego stanu rzeczy można wskazać, po pierwsze, aktywność rozrodczą i macierzyńską kobiet podejmowaną w czasie uzyskiwania przez nie stopni doktora i doktora habilitowanego oraz, po drugie, większe zaangażowanie kobiet w porównaniu z mężczyznami w prowadzenie gospodarstwa domowego⁴. Biorąc pod uwagę wskaźniki dotyczące płodności kobiet (zob. tabelę poniżej), należy zauważyć, że w analizowanym przedziale czasowym (lata 2010–2021) płodność kobiet w wieku do 29 lat ulegała stopniowemu zmniejszaniu, podczas gdy wskaźniki płodności kobiet w wieku wyższym (30–49 lat) podlegają odwrotnej tendencji.

Tabela 4. Płodność kobiet – urodzenia żywe na 1000 kobiet w poszczególnych przedziałach wiekowych

	Ogółem	15–19	20–24	25–29	30–34	35–39	40–44	45–49
2010	43	15	56	95	74	31	6	0,2
2015	40	12	47	88	74	32	7	0,3
2020	40	8	44	96	84	38	8	0,4
2021	38	7	41	92	82	36	8	0,4

Na podstawie: GUS, *Rocznik Statystyczny Rzeczypospolitej Polskiej*, Warszawa 2022, s. 218.

Tabela 5. Współczynnik dzietności w Polsce

	2010	2015	2020	2021
Współczynnik dzietności	1,376	1,289	1,387	1,330

Na podstawie: GUS, *Rocznik Statystyczny Rzeczypospolitej Polskiej*, Warszawa 2022, s. 218.

W tym kontekście można postawić następujące pytanie badawcze: czy istnieje współzależność pomiędzy danymi dotyczącymi zmian płodności kobiet oraz przebiegu ich kariery naukowej, w szczególności

⁴ Bardziej pogłębioną analizę zawierają prace z zakresu socjologii prawa; por.: *Kariery akademickie kobiet i mężczyzn. Różne czy podobne?*, red. R. Siemińska, Warszawa 2019; D. Dajnowicz-Piesiecka, *Spoleczno-prawne aspekty sytuacji kobiet w polskim szkolnictwie wyższym i nauce* [w:] *Kobiety wobec wyzwań współczesności*, red. D. Bach-Golecka, Warszawa 2021, s. 122–142.

odnoszącymi się do trudności związanych z uzyskaniem tytułu profesora? Odpowiedź na to pytanie wykracza poza ramy niniejszego tekstu, wydaje się bowiem, że zagadnienie potencjalnego związku pomiędzy sytuacją macierzyństwa a przebiegiem kariery naukowej kobiet wymaga głębszej analizy⁵. Przedstawione dane statystyczne skłaniają do przyjęcia dwóch wstępnych hipotez badawczych: po pierwsze, hipotezy równościowej, o braku trudności doświadczanych przez naukowczynie związanych z uzyskaniem stopnia doktora i stopnia doktora habilitowanego oraz, po drugie, hipotezy nierównościowej, o występowaniu trudności w uzyskaniu przez nie tytułu profesora. Wydaje się zatem, że obecna sytuacja uzasadnia podjęcie dyskusji na temat konieczności wdrożenia takich działań regulacyjnych, które ułatwiłyby kobietom osiągnięcie tytułu profesorskiego, stanowiącego szczyt kariery naukowej, oraz umożliwiłyby efektywne wykorzystanie profesorskich zasobów ludzkich. Postulat przyjęcia jednolitego wieku emerytalnego w nauce zmierza do realizacji obu tych celów.

Perspektywa zarządzania nauką

Perspektywa zarządzania nauką odnosi się do tworzenia optymalnych warunków do jej uprawiania. Wydaje się, że owo działanie zarządcze nie powinno się odnosić wyłącznie do aktywności o charakterze logistyczno-technicznym, ale w pewnym zakresie powinno uwzględniać także specyficzny charakter uprawiania nauki, związany z dążeniem do prawdy i określany niekiedy mianem „powołania”⁶. Tak określona perspektywa wykonywania zawodu naukowego związana jest z długością jego trwania, najczęściej w kontekście całego życia

⁵ Warto w tym kontekście wykorzystać uwagi zawarte w tekście autorstwa Klemensa Szaniawskiego *Prawo, prawidłowość statystyczna, prawdopodobieństwo [w:] O nauce, rozumowaniu i wartościach*, red. K. Szaniawski, Warszawa 1994, s. 18–28.

⁶ W ten sposób ujmował aktywność naukową Max Weber; por. M. Weber, *The Scholar's Work* [w:] M. Weber, *Charisma and Disenchantment. The Vocation Lectures*, wstęp P. Reitter, Ch. Wellmon, New York 2020. W kontekście wartości uprawiania nauki zob. także: J.H. Newman, *Idea uniwersytetu*, przeł. P. Mroczkowski, Warszawa 1990; A. Polańska, *O rozumnym studiowaniu*, Gdańsk 1990.

W książce przedstawiono problematykę dotyczącą realizacji zasady równości w prawie oraz analizę przejawów nierówności – zarówno w ramach prawa międzynarodowego, wybranych systemów prawa krajowego, np. podatkowego czy prawa pracy, jak i w odniesieniu do dyskursu filozoficznego.

Istotnym zagadnieniem równościowym jest postulat dotyczący podjęcia dyskusji na temat zrównania wieku emerytalnego kobiet i mężczyzn w nauce na jednakowym poziomie 65 lat.

Dobrochna Bach-Golecka – doktor habilitowana nauk prawnych, profesorka Uniwersytetu Warszawskiego, doktor nauk teologicznych; w latach 2016–2018 sędzia *ad hoc* Międzynarodowego Trybunału Praw Człowieka w Strasburgu; w latach 2018–2020 prodziekan ds. badań naukowych i współpracy międzynarodowej na Wydziale Prawa i Administracji Uniwersytetu Warszawskiego; od 2019 r. kierownik Centrum Prawa Kanonicznego na Wydziale Prawa i Administracji Uniwersytetu Warszawskiego.

„W związku z pojawieniem się nowych – tzw. krytycznych – trendów w myśleniu o prawie, zwiększonym społecznym wyczuleniem (może niekiedy nadmiernym) na rozmaite (realne i hipotetyczne) przejawy dyskryminacji, a także, i przede wszystkim, w związku z dynamicznymi zmianami społeczno-ekonomicznymi kwestie związane z równością należą w dzisiejszych czasach do chyba najżywiej dyskutowanych wśród prawników i teoretyków prawa; dotyczą one także – może bardziej niż jakiegokolwiek inne – życia zwykłych obywateli”.

z recenzji prof. dra hab. Wojciecha Załuskiego

9788383584058 W01P01

ISSN 1897-4392
ISBN 978-83-8358-405-8

9 788383 584058

ZAMÓWIENIA:

INFOLINIA: +48 801 044 545

ZAMOWIENIA@WOLTERSKLUWER.PL

WWW.PROFINFO.PL